

Деякі аспекти зародження і розвитку інституту конституційної юстиції

// Міжнародний науковий журнал “Порівняльно-правові дослідження”. – 2008. - № 1. – С. 114-116.

http://comparativelaw.org.ua/ukr4/pub_ppd_08_1.php

http://comparativelaw.org.ua/ukr4/pub_ppd_08_2.php

Т. О. Цимбалістий,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного,
адміністративного і міжнародного права Юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету*

Порівняно новим інститутом вітчизняної правової системи є інститут конституційної юстиції. В Україні він представлений єдиним органом конституційної юрисдикції в державі - Конституційним Судом України. Такий стан речей зумовлений тим, що об'єктивно належачи до романо-германської правової сім'ї, правова система України увібрала в себе ті особливості, які притаманні країнам, віднесеним до цієї сім'ї. Однією з таких ознак є функціонування інституту конституційної юстиції.

За змістом конституційна юстиція зводиться до здійснення спеціалізованого конституційного контролю спеціально створеним державним органом, що переважно носить назву Конституційний суд. Іншою характерною рисою даного інституту є особлива форма здійснення такого контролю – конституційне судове провадження.

Органи конституційної юстиції створюються з метою гарантування верховенства і забезпечення реалізації конституції держави. Це зумовлено тим, що провідна роль Конституції у правовій системі, її вища юридична сила і пряма дія не виключають, на жаль, випадків порушення норм Основного закону, в тому числі і з боку вищих органів державної влади. Тому конституція будь-якої держави вимагає особливої охорони, захисту, покликаних забезпечити її дотримання як фізичними і юридичними особами, так і державою в особі її органів і посадових осіб. Саме в забезпеченні правової охорони конституції і полягає основне призначення інституту конституційної юстиції.

Витоками історії спеціалізованого конституційного контролю вважають створення наприкінці ХУІІ ст. у Франції державного органу, до повноважень якого було віднесено встановлення неконституційності законодавчих актів. Ідею охорони конституції у 1795 р. висунув Е. Сійєс, котрий наголошував на необхідності з метою реалізації конституції створення “спеціальної влади”, яка могла б скасовувати законодавчі акти, що суперечать конституції. Е. Сійєс вважав, що судова влада не повинна охороняти конституцію, і пропонував наділити відповідними повноваженнями спеціальний орган, який він називав “конституційним журі”. Ідея Е. Сійєса щодо охорони конституції була реалізована в Конституції Франції 1799 р., яка містила окрему главу про охоронний сенат. Останній міг скасовувати законодавчі акти з підстави їх неконституційності [1].

Ідея спеціалізованого судового конституційного контролю активно втілюється в життя на європейському континенті після першої світової війни у вигляді спеціалізованих конституційних судів з виключними повноваженнями по перевірці конституційності законодавчих актів. Ця модель судового конституційного контролю отримала назву “*європейської*”, на відміну від “*американської*” (англосаксонської), згідно з якою конституційний контроль здійснюють суди загальної юрисдикції.

Важливу роль у формуванні інституту судового конституційного контролю відіграв професор права Віденського університету Ганс Кельзен. Значною мірою завдячуючи йому у вересні 1919 р. був створений Вищий Конституційний суд Австрії, а в Конституції 1920 року був закріплений інститут конституційного судового провадження. Наслідуючи австрійську модель, перед другою світовою війною судовий конституційний контроль був заснований також в Чехословаччині (1920 р.), Греції (1927 р.), Іспанії (1931 р.), Ірландії (1937 р.).

Особливо широке поширення інститут конституційної юстиції в різних модифікаціях отримав після другої світової війни. Велику роль в широкому поширенні європейської моделі зіграв світовий досвід здійснення конституційного правосуддя, представлений переважно діяльністю судів загальної юрисдикції. Очевидними стали недоліки американської моделі, такі, наприклад, як

зв'язаність суду при вирішенні конституційних питань обставинами розглядуваних ним кримінальних і цивільних справ, довгочасність судового провадження, обов'язковий характер прийнятих рішень лише для сторін в конкретній справі, надання можливості оспорювати неконституційність нормативних актів і дій лише приватними особами. Всі перелічені недоліки і покликана була подолати європейська модель.

Сучасний інститут конституційного правосуддя характеризується такою багатоманітністю форм, яку все важче зводити до двох основних моделей – американської і європейської. Все більш помітною стає тенденція до виникнення різноманітних змішаних форм, в яких в тій чи іншій комбінації поєднуються деякі риси, притаманні кожній з моделей. Такі гібридні системи лише умовно можна характеризувати як американську чи європейську моделі в їх “класичному” варіанті. Разом з тим в ряді країн утверджується і справді “змішана модель”, для якої характерно поєднання не тільки різних форм і видів контролю, але і здійснення його як судами загальної юрисдикції, так і спеціалізованими органами конституційного правосуддя (наприклад Греція, Португалія, ПАР) [2].

В Україні інститут конституційної юстиції має недавню історію, по суті він є ровесником України як незалежної держави. Тому закономірно, що чинний варіант правового регулювання статусу Конституційного Суду України зроблено з урахуванням досвіду функціонування інституту конституційної юстиції в інших демократичних державах. У такий спосіб українське законодавство сприйняло основні риси європейської моделі судового конституційного контролю.

Загалом можна стверджувати, що сьогодні інститут конституційної юстиції набув універсального характеру – він притаманний переважній більшості сучасних держав. Крім цього, він став невід'ємним атрибутом демократичної правової держави, найбільш ефективною правовою гарантією верховенства конституції, головним елементом в механізмі її правової охорони.

Використані джерела:

1. Сравнительное конституционное правоведение. - М., РАН, 1996. - С. 161.
2. Шаповал В. Сутнісні характеристики конституційного контролю // Право України. – 2005. - № 2. – С. 24.